Не міг сісти, так його щось гнало від стіни до стіни. Ходив та ходив по хаті. Обстановка хатня і кути замазувалися і пропадали в вечірнім сутінку, а в голові зарисовувалися давні образи щораз виразніше.

— Оце такий час, коли малі діти вибігають із хати на толоку і граються дуже весело, нервово. В таку пору дівчата не ходять гонити череду додому, бо кажуть, що як зоря вечірня на небо виходить, то голос по росі стелиться, — і співають, аби голос стелився. А взимку — то мами прядуть кужіль та й співають свої дівоцькі співанки, але так сумно, як би жалкували за молодим віком. Діти сходяться разом докупи і шепочуть на печі та й засинають без вечері. Чудна якась вечірня година.

Ходив та гладив себе рукою по чолі, як би хотів усі свої думки замкнути в голові, аби не повилітали, бо щиро хотів їх передумати.

— Ба, не знати, що він діє? Такий був добрий товариш. Добре пам'ятаю, як ми раз сиділи у нього в садку. Здається, тоді він говорив за ті білі хмарки. Біла хмарка, — казав, — з золотими берегами сунеться по небі та лишає поза собою білі лілії, а сама йде далі та сіє, сіє того цвіту по синім небі — та й за годину нема ні хмаринки, ні лілій. Лиш голубе небо морщиться, як голубе море. Правда, він тоді чогось сумував.

Ходив, а очі його ставали такі добрі, як у дитини.

— От, я вже забув кінець. Приходиться вже мамині співанки забувати! А ще недавно знав. Зараз. Я вигнав з Марійкою вівці в поле, у сіножаті. Марійка вишивала собі рукави, такі в квасольку. Квасольку вишивала на чер-воно, хвостики синьо, а межі поміж квасолькою обкидала чорною заполоччю. Я мусив завертати вівці, бо Марійка була старша. Але була одна білоголова вівця, та така шкодлива, що в кожний посів ускакувала. Та й я скинув поясок, і ми її спутали. Був спокій. Я бігав розперезаний попід верби та свистав, та галасував на все поле. А потім Марійка мене закликала їсти. їли ми хліб і сир із листка...

Вже сидів на м'якім кріслі, і хлоп'ячі спомини гонили його, як сон, на якісь барвисті поля, що квітів на них дуже багато і можна їх рвати, рвати.

Потім вийшли до нас мама. Верталися з поля, бо їсти носили робітникам. Дали нам їсти молока і оглядали Маріїні рукави. Та й наказували Марійці, аби ніколи не брала три нитки, лишень дві поза іглу, бо квасольки будуть череваті. А мені казали, аби не качатися з гори, бо сорочку подеру або собі черево покалічу. "Ти, парубче, не брикай, як кінь по полю, розперезаний, але сиди собі коло Марії, та овець пильнуйте". А я лежав собі коло мами та лупив ногами в траву, а мама казали: "Ти не можеш ані годинки ти хо посидіти?" Та й тоді чорногуз на млаку [ ] таки коло нас. Мама взяли мене, посадили на коліна та й почали співати:

Ой не коси, бузьку [ ], сіна,

Бо ся зросиш по коліна.

Та най тота чайка косить,

Що набакир шапку носить.

Збирав усі сили пам'яті, аби нагадати співанки, і не міг... Очі посумніли.

— Зараз, зараз. Мама пішли додому, а я бігав до вечора за чорногузом та приспівував: "Ой не коси, бузьку, сіна..."

— Розбігався, як той хлопець, що хоче яр перескочити і над самим яром все стримується. Говорив голосно перші вірші співанки і не міг далі нагадати. Зітхнув, і чорний обвід біля очей ще більше почорнів.

— Боже милий, вже не можу я надточити тої нитки, що урвалася! Вона вже тоді рвалася, як мені мили ноги і чисті онучі видирали з старої сорочки, а тато чобітки обтирали. Всі ми тоді плакали, бо мене пускали у

світ на науку. І ходив я по тім світі, і гнувся, як лоза, для кавалка хліба, і чув на собі сотки гордих очей.

Махнув рукою, як би хотів відігнати ті горді очі.

— По довгих роках я поїхав до мами... Тата вже не було. Згорблена, стара, с костуром у руках сиділа на призьбі і грілася на сонці. Не пізнала. А потім мене привітала. "Наша, синку, Марія вмерла. Я тобі не писала, аби не сумував. Та як ще умирала, то все за тебе допитувала. Ми її дурили, що ти над'їдеш. А таки того дня, що вмерла, то казала, що коли б тебе хоч крізь вікно, хоч через поріг уздріла. Та й умерла". Отак рвалася та нитка...

Несвідомо говорив мамину співанку: "Ой не коси, бузьку, сіна..."

— Пішли ми з мамою на могилу. Ледве мама добилися. "Аді, синку, оце Маріїн гріб. Я вже насадила і рути, і барвінку і хрест дала змалювати, але ще вишеньку не посадила, аж восени посаджу". Сіли ми коло гробу, і мама оповідали мені за біду Марійчину. Чоловік злий, діти малі, біда в хіті. Вітер здував із вишень білий цвіт. Цвіт падав на гріб і на нас. Здавалося, що той цвіт зростається з маминим білнм волоссям і що роса з цвіту спадала на мамине лице. А я, нагадував собі, як ми з Марійкою вівці пасли...

Гарячі сльози впали на стіл.

— А потім мама вмерли. Гріб мамин недалеко від Маріїного. Цвіт із маминої вишеньки падає на гріб Марії, а з Маріїного — на мамин гріб. Був я там раз. Сидів межи тими гробами, і нагадалася мені мамина співанка. Коли не знаю вже кінця. Посидів я там та й пішов з могили. Лиш вишневий цвіт з гробів летів за мною, як коли б тим цвітом сестра і мама просили, аби я не йшов.

Ще довго ходив по хаті та несвідомо шептав:

Ой не коси, бузьку, сіна,

Бо ся зросиш по коліна.

Та най тота чайка косить,

Що набакир шапку носить...

— Млака — сіножать.

— Бузьок — чорногуз.